

SİYASİ MUHAFAZAKARLIKLA ÖRTÜŞEN TOPLUMSAL MUHAFAZAKARLIĞIN MEDYATİK TAHRİFİ

M.Sait DOĞAN^(*)

ÖZET

Bu makale, Türkiye’de toplumsal muhafazakarlıkla örtüşen siyasi muhafazakarlığı kültürel, ekonomik yönleriyle incelerken, medyatik olarak muhafazakarlığın tahrifini araştırmayı amaçlamıştır. Menderes ve Özal dönemlerinde görüldüğü gibi, literatürde “yaratıcı”, “tepkisel” ve “liberal” özelliklerle adı konan ve toplumsal muhafazakarlıkla örtüşen Türk siyasi muhafazakarlığının nasıl ve ne şekilde statükoculuğa ya da egemenlerin düzenine dönüştüğü belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: toplumsal muhafazakarlık, siyasi muhafazakarlık, statükoculuk, medyatik tahrif

ABSTRACT

Cultural and economic aspects of social conservatism overlapping with political conservatism is mentioned in this article, on the otherhand, it is aimed to search mediatic distortion of conservatism. As seen during periods of Menderes and Ozal, how and what political conservatism overlapping with social conservatism called as creative, reactionary and liberal characteristics in literature turned to pro status quo or the order of dominant class are explained.

Key Words : social conservatism, political conservatism, pro status quo, mediatic distortion,

---

^(*) Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

Türkiye’de siyasi muhafazakarlıkla örtüşen toplumsal muhafazakarlık; “yaratıcı”, “tepkisel” ve “liberal” bir muhafazakarlıktır.

Cumhuriyet öncesi muhafazakarlık anlayışı Türk düşünce hayatını üç ana koldan besleyen İslâmcılık, Türkçülük ve Batıcılıkla ilişkilendirilebilir gibi görünse de Çiğdem, bu üç akımın “... farklı istikametlerde giden, fakat nihayetinde aynı yola giren düşünce şekilleri” olduğunu ve muhafazakarlığın bu akımların herhangi birine atfedilemeyeceğini, Türk muhafazakarlığının, koruyacak şeylerin ne olduğuna karar vermek yerine, “yaratmak” zorunda kalan bir muhafazakarlık¹ olduğunu belirtir.

Günümüz muhafazakarlığını, modern ve postmodern arayışlar dahilinde incelemeye alan Yılmaz ise, muhafazakarlığın Türkiye’deki görüntüsünün, liberal söylemin meşruluk kazandığı ve bürokratik yapının azaltılması yönündeki güçlü arayışlara dayandığını belirtir. Türk muhafazakarlığının eleştirel olmaktan çok “tepkisel” olduğunu öne süren Yılmaz, bunun sebebini, muhafazakarlığın halk kitlelerine dayanıyor olmasına bağlar². Batı’da ise 20.yüzyıla gelindiğinde muhafazakarlığın gelişimi, toplumsal düzensizliğe karşı çıkma-şeklinde-beliren-eleştirel-bir-süreçtir³.

Dünyada gelişen yeni muhafazakarlık ise, değişimi öne çıkaran bir düzeni savunur, ekonomik alanda piyasa ekonomisini şartsız kabul eder. Muhafazakarlık, bu haliyle, iktisadi liberalizmdir⁴.

Toplumsal muhafazakarlık iki ayrı sürece işaret eder: İlki, siyasi yeniliklerle bütünleşen toplumsal muhafazakarlık, ikincisi ise statükocu muhafazakarlıkla çelişen toplumsal muhafazakarlıktır. Türkiye’de yenilikçiler önce yeniliklerden yana olmuşlardır. Dönemleri takiben öyle bir statüko oluşturulmuştur ki, düzen sadece savunulur hale gelmiştir. Aslında siyasi muhafazakarlık, statükoyu ya da düzeni savunan demek değil, egemenlerin düzenini savunan demektir. Mesela, bu anlamda Türk solu muhafazakardır. Türk solunun temsilcilerinden Harun Karadeniz “Emekçinin Kitaplığı” adlı eserinde, kapitalsiz kapitalistlerin, sermaye sahibi olmayanların, kapitalist olduklarını⁵ ve Türk solunun da aynı mantıkla muhafazakar eğilimini ortaya

¹ Çiğdem, Ahmet, “Muhafazakarlık Üzerine”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, S: 71, Güz, Birikim Yayınları, İstanbul 1997, sh. 45.

² Yılmaz, Aytekin, *Modernden Postmoderne Siyasal Arayışlar*, Vadi Yayınları, Ankara 1995.

³ Nisbet, Robert, *Muhafazakarlık*, (Çev.: Erol Mutlu), 1990, sh. 102-104.

⁴ Mert, Nuray, *Sağ-Sol Siyaset Ayrımı ve Yeni Muhafazakarlık*, *Toplumbilim*, S: 7, Ekim, Bağlam Yayınları, İstanbul 1997, sh. 55-63.

⁵ Karadeniz, Harun, *Emekçinin Kitaplığı*, Belge Yayınları, İstanbul 1995, sh. 37.

koyar. Bu türden bir özellikten dolayı, Türkiye’de egemenlerin düzeni şeklinde belirlenen siyasi muhafazakarlık sadece sağ siyasetle ilişkilendirilemez. Türk siyasi ve toplumsal muhafazakarlığının örtüşmesinin en iyi müşahede edildiği dönemler; Menderes ve Özal dönemleridir.

TOPLUMSAL MUHAFAZAKARLIKLA BÜTÜNLEŞEN MENDERES VE ÖZAL DÖNEMİ MUHAFAZAKARLIĞI

Ocak 1946’da Demokrat Parti kurulduktan sonra, Menderes döneminin en önemli özelliği, devlet-halk arasındaki keskin sınıрын erimesidir. İthalattaki kısıtlamalar kaldırılır ve yatırımlar yükselir. Liberal ekonomik politika benimsenir. Bir konuşmasında Menderes, “kabul etmiş olduğumuz esaslar ileri, liberal ve demokratik esaslardır”⁶ der. Ankara’da çıkan Akşam Haberleri gibi gazeteler ise bu türden toplantılara “kara kalabalıklar” adını verir.

Liberal muhafazakarlığın ikinci temsilcisi Turgut Özal’dır. Özal döneminde politik folklörün tabiri olan mahallî olana işaret eden “ortadirek”; çiftçi, işçi, esnafı ve emeklileri kapsar. Global sürece işaret eden “Bilgi çağı insanı” tabiri ise, liberal ferdin doğuşuna; iktisadi ve kültürel sıçramaya öncülük eder. Sosyal ve iktisadi politikaların ana hedefi “ortadirek”in güçlendirilmesidir.

“21. asır ileri teknoloji ve bilgi çağıdır. Önümüzdeki asır ferdin asrı, bilginin asrıdır”⁷. Özal, hizmet sektörünü düzenlemeye yönelik görüşlerini dile getirirken; eğitim, sağlık ve yüksek teknolojiye önem vermek gereği üzerinde durur ve “ciddi hatalar yapmazsak, 21. yüzyıl Türklerin ve Türkiye’nin yüzyılı olacak” der. Özal döneminde uygulanan politikalarla devleti küçültme yanında, “Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu” ve “Aile Araştırma Kurumu” ile muhafazakarlığın kurumsallaşmasına önem verilir. Bunun yanında “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu” gibi uygulamalar gündeme getirilerek muhafazakar yönü ağır basan liberal politikalar uygulanır⁸.

Her iki dönemde de yapılan yenilikler, halkın muhafazakar ve tepkisel tavrıyla bütünleşen bir özelliğe sahiptir; fakat daha sonra hem yenilikleri belirleyen ve bunları sıkı sıkıya korumak isteyen statükocular arasında, hem de

⁶ Kılıçık, Haluk, *Adnan Menderes’in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri, Aralık 1933-Mart 1950*, Demokratlar Kulübü Yayınları: 3, C: I, Ankara 1991, sh. 76.

⁷ Özal, Turgut, *Değişim “Belgeleri” 1979-1992*, Kazancı Matbaacılık, İstanbul 1993, sh. 159.

⁸ Yılmaz, Aytakin, a.g.e., sh. 233.

statükocularla halk arasında ortaya çıkar iki yönlü bir çelişki açığa çıkar. Özal dönemi yeniliklerinin günümüz ANAP siyasetiyle olduğu gibi, liberal (siyasi) muhafazakar politikası statükoculuğa dönüşmüş ve toplumsal muhafazakarlıkla çelişmeye başlamıştır.

KÜLTÜREL VE İKTİSADİ MUHAFAZAKARLIK

Tek bir muhafazakarlık yoktur; muhafazakarlıklar vardır ve muhafazakarlıklar bağlama göre değişir. Türkiye’de halihazırda geçerli olan üç muhafazakarlık söyleminden bahsedilebilir. İlk ikisi; kültür muhafazakarlığı ve ekonomi muhafazakarlığıdır. Üçüncüsü ise, diğerlerinden farklı olarak muhafazakarlığın kendisi olmamakla birlikte, muhafazakarlığı temsil eden, araçsal durumuyla medyalarla yayılan muhafazakarlıktır.

Türkiye’de kültür muhafazakarlığının en önemli temsilcisi Aydınlar Ocağı’dır. Hakim söylemi Türk-İslâm sentezine dayalı Aydınlar Ocağı’nın çabası, milli-kültürü-muhafaza-etme-ve-geliştirmedir. Ocağ; nefs-i müdafaa, idame isteği veya saikiyle, bir milletin kültür değerlerini oluşturan dil, din, örf-âdetler, ahlak telakkileri, tarih, sanat gibi kültür unsurlarını milli kültür olarak değerlendirirken, kültürün muhafazasını ve geliştirilmesini ana ilke olarak benimser⁹.

İktisadî muhafazakarlık ise, özelleştirmeye karşı çıkan politikaları belirleyen bir siyasi tavidir. Mesela, 1994 CHP-DYP Koalisyonu’nda Dışişleri Bakanlığı görevini üstlenen Mümtaz Soysal’ın özelleştirme karşısındaki takındığı tavır, “sattırmam da sattırmam...” ifadesiyle popülist siyasete geçmiştir.

Ülkemizde bankacılık, faizli sisteme dayanır. Mesela, diğer ülkelerde faizsiz bankacılık ilkesiyle çalışan Citybank’ın Türkiye’deki bankacılığı faizli bankacılıktır. Liberal muhafazakar siyasetin önemli bir devri olarak Özal döneminde, faizli bankacılığa alternatif, kâr ve zarara ortaklık mantığıyla faaliyet gösteren Al-Baraka, Faisal Finans ve Kuveyt Türk gibi kuruluşlar piyasaya dahil olur. Bu türden gelişmelerin akabinde, özellikle İstanbul holdingleri statükocu bir tavırla, piyasaya yeni giren holding ve sahiplerini “Anadolu Kaplanları” diye niteleyerek piyasa dışı tutmaya çalışır.

⁹ Ataseven, Asaf; Samuk, Fevzi; Erkal, Mustafa E., Muhafazakarlık Nedir? Ne Değildir?, *Aydınlar Ocağı Açık Oturumlar Dizisi*, 28 Ocak 1989, İstanbul.

**TEMSİLİ YA DA ARAÇSAL MUHAFAZAKARLIK:
MEDYA MUHAFAZAKARLIĞI / HÜKÜMETÇİ
MUHAFAZAKARLIK**

Muhafazakar siyaseti ve halkın muhafazakarlığını temsil eden araçlar konumundaki medya muhafazakarlığı ise, özellikle 1980'lerden sonra liberal muhafazakar siyasetin benimsenmesinin bir sonucu ticari / özel kanalların yayın hayatına girmesiyle temayüz eder. Mesela, devrin başbakanı Özal'ın hükümetin icraatları konusunda halkı enforme ettiği "İcraatın İçinden" adlı program, o güne kadar alışık olmadığımız bir programdır. Yine dini muhtevalı programlar, yerli diziler, artan reklamlar, kadın programları ve farklı fikirden birçok insanı bir araya getiren açık oturum türündeki programlar, muhafazakar politikaların medyalarla yansıtılması gerçeğine işaret eder. Bu türden bir medya yayıncılığı yaratıcı, tepkisel ve liberal muhafazakarlıkla örtüşür.

1979'da İngiltere'de Thatcher başkanlığında Muhafazakar Parti seçildiğinde yeni sağ ile medya arasındaki ilişkiyi incelemeye alan Philo, ilkin geleneksel sosyal demokrat BBC ile yeni sağ siyasetin birbirleriyle çeliştiğini belirtir. Muhafazakar politika, 1986'da Libya'yı bombalayan ABD'yi desteklerken, BBC buna karşı çıkar ve hükümetle arası açılır. Falkland Adaları'na giren İngiltere'yi desteklemeyen BBC'yi, bir BBC yetkilisi de İspanya'da konuşma yaparken, "bizim vatanseverlik dersine ihtiyacımız yok" diyerek hükümetini eleştirir.

Saniyen, muhafazakarlar yeni politika ve ideolojilerinin genel kabul görebilmesi için kamu iletişim vasıtalarının ve halkla ilişkiler tekniklerini yaygın bir şekilde kullanmışlardır. Yeni muhafazakar felsefenin genel kabul görmesi için yapılan hükümet tanıtımı diğer bir anahtar alanı teşkil eder. Buna, daha önce hiç görülmeyen yaygınlıkta, milli sanayilerin özelleştirilmesi amacıyla yapılan satış kampanyaları da dahildir. Yeni sağın hakimiyeti, programcılığın diğer alanlarında da kendini gösterir. "Teşebbüs" rutin bir kavram haline dönüşür ve BBC "Teşebbüs Kültürü" başlığı altında birçok program dizisi yayınlar. Uygulamada, televizyonun kültürel, bilişsel ve eğitsel

rolü üzerine hem özel, hem de kamu sektöründe mesleki bakımdan güçlü bir uzlaşma sağlar¹⁰.

Ülkemizde toplumsal muhafazakarlıkla örtüşen siyasi muhafazakarlığın medyalarla temsili, önceleri yeniliklerin takdimine, sonraları ise tahrife açık hale gelmiştir. Tahrifat iki yönlüdür: Birincisi, “halk böyle istiyor!...” diye program yapmak, ikincisi ise doğrudan statükoculuğa hizmet etmektir.

“Halk böyle istiyor!...” diye program yapmanın göstergeleri; eğlence programları, televole, paparazzi ve yarışma programlarındaki büyük artıştır. Medyaların statükocu tavrının en bariz göstergesi, hükümetçi söylemleridir. Hükümetçi muhafazakarlığa etki eden en önemli faktörler; devlet kredilerinden faydalanma, teşvik fonları ve devlet bankaları reklamları gibi mali desteklerdir. Bunun yanında, Kanal 7, NTV ve STV dışındaki kanalların büyük bir kısmı halihazırda, yayınlarında enformatif, eğitici ya da kültürel olma konusunda belirli bir uzlaşımı sağlayabilmiş de değillerdir. Başbakanlığa bağlı TRT, hükümetlerin yayın organı olmakla, resmi söylemden taviz vermeyen rafine hükümetçi muhafazakarlığın önemli bir temsilcisidir.

Çok sık izlenen kanal sıralamasında ilk dört kanal sırayla Kanal D, ATV, SHOW ve STAR’dır¹¹. Bu kanallar aynı zamanda en çok eleştirilen kanallardır. En çok izlenen ve en çok seyredilen demek, çelişkili bütün tavırları aynı anda sergileyen kitlesel bir tavır demektir. Önceleri toplumsal muhafazakarlıkla örtüşen TGRT ise, diğer kartel medyaları gibi, hükümetçi tavrın kitlesel bir görüntüsünü yansıtmaktadır.

1990’lı yıllardan itibaren hükümetçi muhafazakarlığın temsilcisi olarak medyalar, toplumsal muhafazakarlığı iki yönlü negatif etkilemektedir:

İlki, siyaseten muhafazakarlık, bir dönemden sonra kendini yenileyemeyip, ister istemez statükocu tavra dönüştüğünden, medyalar da bundan etkilenmekte ve statükolaşma aşamasında, asli fonksiyonları olan kitleselleştirme faaliyetine odaklanmaktadır. Hükümetçi statükoculuk içinde bulunan medyalar, egemenlerin düzenini savunmaya, gelişmeci / geliştirmeci olmaktan ziyade statükoyu sağlamlaştırmaya kendilerini vakfetmişlerdir.

¹⁰ Philo, Greg, Television, politics and the rise of the New Right, Industry, economy, war and politics, *Glasgow Media Group Reader*, Vol. 2, Ed. by. Philo Greg, Rautledge, London, 1995, pp. 203, 207-217.

¹¹ ANAR, *Görsel Medya Araştırması*, Ankara Sosyal Araştırmalar Merkezi, Ankara, Eylül 1998.

İkincisi, iktisadi liberalizmin bir sonucu olarak medyalar birer şirket gibi davranmaktadır. Onların bağlı buldukları bilgi kaynakları; kamuoyu araştırmaları, rating (izleme) oranları, halkla ilişkiler faaliyetleri, standartlaşmaya hizmet eden yapımevleridir. Bu süreçte kültür göz ardı edilmekte; kültürel yozlaşma ve yabancılaşmaya katkıda bulunmaktadır.

Hükümetçi temsilleriyle medyalarımız, kamusal hayatı anlamlı kılacak herhangi bir fonksiyonu yerine getirememekte; hayatın kendisini tahrif ederek anlamsızlaştırmakta ve toplumu kitleler yığını haline getirmektedir. Nisbet'in kullanımında olduğu gibi kitle; Burke'den Ortega y Gasset'ye kadar ve Hannah Arendt'in de ifadesiyle nispeten şekilsiz, köksüz, yalnızlaşmış ve toplumsal değer ve sembollere yabancılaşmış bir nüfus yığıdır¹².

Böylece, Ortega y Gasset'in *Kitlelerin İsyanı* adlı eserinde ifade etmeye çalıştığı türden herkesin herkese benzemesi akıbetine, Türk insanı talim ettirilirken, insanlarımız kendilerini göremeyecekleri bir ayna karşısında seyretmeye mahkum ettirilmektedirler.

KAYNAKLAR

- ANAR, *Görsel Medya Araştırması*, Ankara Sosyal Araştırmalar Merkezi, Ankara, 1998.
- Ataseven, Asaf; Samuk, Fevzi; Erkal, Mustafa E., *Muhafazakarlık Nedir? Ne Değildir?*, *Aydınlar Ocağı Açık Oturumlar Dizisi*, 28 Ocak 1989, İstanbul.
- Çiğdem, Ahmet, "Muhafazakarlık Üzerine", *Toplum ve Bilim Dergisi*, S: 71, Güz, Birikim Yayınları, İstanbul 1997.
- Gasset y Ortega, *Kültürlerin İsyanı*, (Çev.: Nejat Muallimoğlu), Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1996.
- Karadeniz, Harun, *Emekçinin Kitaplığı*, Belge Yayınları, İstanbul 1995.
- Kılıçık, Haluk, *Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri*, *Aralık 1933-Mart 1950*, Demokratlar Kulübü Yayınları: 3, C: I, Ankara 1991.
- Mert, Nuray, Sağ-Sol Siyaset Ayrımı ve Yeni Muhafazakarlık, *Toplumbilim*, S: 7, Ekim, Bağlam Yayınları, İstanbul 1997.
- Nisbet, Robert, *Muhafazakarlık*, (Çev.: Erol Mutlu), 1990.
- Özal, Turgut, Değişim "Belgeleri" 1979-1992, Kazancı Matbaa., İstanbul 1993

¹² Gasset y Ortega, *Kültürlerin İsyanı*, (Çev.: Nejat Muallimoğlu), Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1996.

Philo, Greg, Television, politics and the rise of the New Right, Industry, economy, war and politics, *Glasgow Media Group Reader*, Vol. 2, Ed. by. Philo Greg, Rautledge, London, 1995.

Yılmaz, Aytekin, *Modernden Postmoderne Siyasal Arayışlar*, Vadi Yayınları, Ankara 1995.